

Carlsbergfonder er deres Værk om Kalkmalerierne fra den romanske Tid blevet en af de smukkeste videnskabelige Publikationer, der er fremkommet herhjemme, i stort Kwartformat og fint typografisk Udstyr med 6 Farvetryk, 30 Plancher og 250 andre Illustrationer.

Af de to Indledningskapitler behandler det ene Fremdragelse og Restaurering samt Kirkegrundlæggere og Stifterbilleder, det andet Teknik og Motiver. Derefter følger en Gennemgang af de historiske Hovedgrupper, først den ældre Jellinge-Gruppe fra Beg. af 1100'erne, hvor nye Fund i Tamdrup og Ørreslev kaster Lys tilbage over de sørgeligt tabte Hovedværker i selve Jelling, saa den store, talstærke sjællandske Gruppe, der skyldes Hvide-Slægtens Kunstnere, fremdeles mindre jydsk Grupper, samlede dels om Raasted-Maleren paa Randers-Viborg Egnen, dels om Ribe, og endelig den romanske Stils spredte Efterslæt fra ca. 1250. Kortet S. 9 giver en klar Oversigt over Gruppernes topografiske Fordeling. Et Tillæg bringer exacte Oplysninger om 81 Kalkmalerikirker, og Bogen indeholder foruden Registre et fransk Resumé. Dens Emne har jo international kunsthistorisk Betydning, og det faar yderligere Værd derved, at de danske Vægmaleries altid har været fremdraget med relativ Nænsomhed og i vort Aarhundrede er behandlet med stedse stigende Respekt for det givne gamle og en stadigt mer forfinet Restaureringsteknik (se f. Eks. Maaløv og Raasted). Denne Teknik er udviklet af Eigil Rothe og Lund, hvis Fotografier og Indberetninger ligger til Grund for Værkets Illustrationsstof.

Forhaabentlig vil der snart komme Fortsættelser, der behandler Gotikens Kalkmaleries. Det kan ialfald opmuntre dertil, at Værket, der udkom i det sidste Krigsjaar, allerede nu er nær ved at være udsolgt.

C. A. J.

Hærens Arkiv.

Carl von Kohl: Hærens Arkiv. Dets Historie, dets Placering, Inddeling og Opgaver. Udgivet af Krigsministeriet (1946).

Siden 1889 har det danske arkivvæsen været stærkt centraliseret. Alle centraladministrationens arkiver er samlet i Rigsarkivet, mens de fire Landsarkiver rummer de lokale embedsmænds skriftlige efterladenskaber. Denne ordning frembyder uden tvivl meget store fordele for den historiske videnskab. Enhver historiker er jo interesseret i, at det kildemateriale, han skal arbejde med, er saa let tilgængeligt som muligt. Jo mere samlet det er, desto lettere er det at skaffe sig overblik over, hvad der findes.

Studerer man Danmarks militærhistorie eller beskæftiger sig med mennesker i fortiden, som paa en eller anden maade har været knyttet til den danske hær, kan man dog ikke nøjes med at arbejde i Rigsarkivet. En stor del af det krigshistoriske materiale, først og fremmest den militære centraladministrations arkiver fra tiden før 1868, findes der. Men skal man benytte den nyere tids akter, maa man søge til Hærens Arkiv, der ogsaa omfatter de enkelte hærafdelingers store og betydningsfulde arkiver. En saadan ordning synes ikke at være praktisk. Den er ogsaa flere gange blevet kritiseret, men der er næppe nogen mulighed for, at der i fremtiden vil blive gennemført nogen forandring. Som det nu udkomne værk om Hærens Arkiv, skrevet af dettes mangeaarige medarbejder *Carl von Kohl*, viser, er der i hvert fald ikke indenfor de militære kredse, som er eller har været knyttet til arkivet, nogen som helst forstaaelse af, at opretholdelsen af et særligt hærarkiv er et brud paa det princip, som ellers er ledende i dansk arkivvæsen, og som har vist sig at være af saa stor betydning for dansk historieforskning. De kan nok indse, at det er upraktisk at have de centrale militære arkiver anbragt to steder, men mener, at en sammenslutning bør ske ved at overføre den del af de militære arkiver, som findes i Rigsarkivet, til Hærens Arkiv.

Spørgsmaalet om forholdet mellem Rigsarkivet og Hærens Arkiv optager von Kohl stærkt. I hans omtale heraf mærker man ofte, at hans udtalelser er baaret af en ikke ringe lidenskab, som undertiden kan faa ham til at fremsætte bemærkninger, som virker lidt overraskende paa hans fagkolleger indenfor arkivverdenen, som naar han f. eks. skriver (s. 89) »Lykkeligvis findes de i 1893 af Kaptajn Bilsted i sin Fritid udenfor Ministeriet udarbejdede Personalregistre til de militære Straffesager stadig i Arkivets Eje«. Hvis man ser objektivt paa spørgsmaalet, maa man dog komme til den opfattelse, at det naturligste og mest formaalstjenlige er, at registrene opbevares sammen med sagerne.

Ønsket om opretholdelse af et særligt militært arkiv begrundes bl. a. paa følgende maade: »Arbejdet i Hærens Arkiv kræver visse Kvalifikationer og militære Forudsætninger, som selvfølgelig ikke er fornødne i de civile Arkiver. Det er uimodsigeligt, at Hærens Arkiv er af ganske anden Struktur end de civile Ministeriers, idet dets daglige Virksomhed sætter det i direkte og stadig Forbindelse ikke blot med Ministeriet selv og dets Kontorer, men ogsaa med talrige Myndigheder og Personer udenfor Centraladministrationen«. For den, der kender Rigsarkivet og dets arbejde, vil det vist blive vanskeligt at finde forskellen mellem de to arkivers »struk-

tur«, thi ogsaa her er den stadige forbindelse med ministerierne og andre myndigheder et fremherskende karaktertræk. Hvad angaar spørgsmaalet om de særlige kvalifikationer til arbejdet i Hærens arkiv, vil forfatterens paastand vist ogsaa virke lidt overraskende paa historikere og arkivfolk. Hvis synspunktet blev overført paa andre arkiver, vilde det betyde, at disse kun kunde administreres af folk, der var fortrolige med de forhold, der sorterede under den paagældende administrationsgren. Udenrigsministeriets arkiv kunde saaledes kun ledes af diplomater og udenrigsministerielle embedsmænd, justitsministeriets arkiv af jurister. Og i handelsministeriets arkiv maatte det vel blive forretningsfolk, der skulde overtage ledelsen. Maaske skulde Rigsarkivet endda se sig om efter en skuespiller til at tage sig af Det kgl. teaters arkiv. Mon ikke paastanden, der iøvrigt allerede for en del aar siden er fremsat af administrationskommissionen, turde være noget hasarderet.

Enhver, som kender lidt til Hærens Arkiv og ved, hvor mange værdifulde arkivalier der findes der, vil uden tvivl byde von Kohls bog velkommen. Hidtil har der kun været meget lidt trykt litteratur om arkivet, først og fremmest et par smaaafhandlinger i »Fortid og Nutid«. Den foreliggende bog raader delvis bod paa denne mangel, selv om den ikke helt kan siges at tilfredsstille de krav, den historiske forsker vil stille til et saadant værk.

Bogen foreligger i en smuk ydre form. Udmærket papir, et smukt billedmateriale og pænt tryk. Opsætningen kan undertiden virke lidt urolig, idet forfatteren i for høj grad har brugt indrykning, kursivering og andre typografiske fremhævelsesmidler. Marginaloverskrifterne er i og for sig praktiske, men virker ikke forskønnende.

Hvis men venter at finde en indgaaende og udtømmende redegørelse for arkivets indhold, bliver man noget skuffet. Denne del af fremstillingen er i de fleste tilfælde temmelig summarisk, især hvad oversigten over selve arkivstoffet angaar. Det er først og fremmest redegørelsen for arkivets historie, som har interesseret forfatteren, og han har her gjort et stort og paaskønnelsesværdigt arbejde. Men der er dog ikke tvivl om, at dette afsnit kunde have været skaaret betydeligt ned, saa der var blevet mere plads til en redegørelse for selve arkivets forskellige fonds. Og dette kunde delvis være sket ved en anden disposition af stoffet. Forfatteren har valgt at give en kronologisk fremstilling, hvor de personalhistoriske enkeltheder fylder stærkt op. Hvis oplysningerne om arkivets embedsmænd gennem tiderne var blevet samlet sidst i bogen, kunde der være blevet sparet en del plads, undtagelser

kunde have været undgaaet, og værket vilde have vundet i overskuelighed. Ogsaa den øvrige fremstilling vilde være blevet mere overskuelig, hvis den var blevet inddelt i tidsafsnit, indenfor hvilke stoffet var blevet sagligt grupperet.

Lokalhistorikerne maa ogsaa have opmærksomheden henvendt paa det historiske stof, som findes i Hærens Arkiv, først og fremmest paa de forskellige militære afdelingers arkiver, som giver udmærkede bidrag til belysning af garnisons- og indkvarteringsforhold m. m. De mange justits- og korrespondancesager indeholder desuden et rigt kildestof til forstaaelse af vore købstæders kulturhistorie i 1700- og 1800-tallet. At personalhistorikeren her finder et næsten udtømmeligt materiale, behøver næppe at nævnes. Og dette store stof er det i mange tilfælde blevet lettere at udnytte gennem den foreliggende bog. Selvom der kan rettes kritiske bemærkninger imod den, dens synspunkter kan diskuteres, og man i endnu højere grad end sket er, kunde have ønsket sin nysgerrighed tilfredsstillet, saa kan man dog kun være forfatteren taknemmelig for, at han har villet paatage sig det store arbejde med udarbejdelsen, hvorved han har gjort det lettere for danske historikere at udnytte det historiske kildestof i Hærens Arkiv.

Johan Hvidtfeldt.

Danmarks Adel.

Albert Fabritius: Danmarks Riges Adel, dens Tilgang og Afgang 1536—1935. En Studie i dansk Adels historie. A. F. Høst & Søn, 1946.

Standshistorie findes der meget lidt av i Danmark, og da det danske folk i middelalderen og i de følgende aarhundreder var stærkt præget av at være et stændersamfund, vil det være av stor værdi at faa belyst baade stændernes indbyrdes forhold og den enkelte stands sammensætning og betydning økonomisk, politisk og kulturelt. Størst mulighed for en saadan undersøgelse rummer »overstænderne« adel og gejstlighed, og det vil være naturligt at begynde med en redegørelse for standens sammensætning, dens vækst og opløsning.

Albert Fabritius' bog hvis overtitel kun forstaas i forbindelse med undertitlen, er da ogsaa en saadan redegørelse. Den begynder med en — lidt formel — definition, som er overtaget fra Thiset, og følger saa adelens tilgang og avgang fra 1536 til 1936, men man savner en stærkere fremhævelse av, hvor stærkt begrebet adel ændres 1660, og derfor bliver undersøgelsen i overvejende grad en fremstilling av de adelige slægters — uanset adelsbegrebets skiftende indhold — opkomst og vækst eller uddøen, altsaa en rent genealogisk og biologisk undersøgelse.